

І. В. Гайдаєнко, А. І. Ляшкевич, С. А. Омельчук; за ред. д. п. н., професора М. І. Пентиліук. – К.: Освіта, 2008, – 273 с.

5. Протас О. Л. Розвиток творчих здібностей учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу // Освіта та розвиток обдарованої особистості № 3 (22) /03/2014 С 26–28).

6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5 т. Т. 4. Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – 640 с.

REFERENCES

1. Hlazova, O. P. (2008). *Ridna mova*. [Native language]. Kyiv.
 2. Zabolotnyy, O. V. (2008). *Ridna mova*. [Native language]. Kyiv.
 3. Pavlyuk, R. *Kreatyvnyist yak skladova chastyna profesiynoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv*. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogica/22154.doc.htm
 4. Pentylyuk, M. I. (2008). *Ridna mova*. [Native language]. Kyiv.
 5. Protas, O. L. (2014). *Rozvytok tvorchykh zdibnostey uchniv v umovakh zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu*. [Development of creative abilities of students in a general educational institution]. Kyiv.
 6. Sukhomlynsky, V. O. (1976). *Vybrani tvory. V 5 t. T.4. Pavlyiska serednya shkola. Rozмова z molodym dyrektorom shkoly*. [Selected Works. In 5 t. T. 4. Pavlishka high school. Talk to a young school principal]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КРИЧУН Людмила Петрівна – декан факультету філології та журналістики, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика навчання української мови, інноваційні освітні технології.

ГАБЕЛКО Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: міжкультурна комунікація, професійна педагогіка, компаративна педагогіка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KRYCHUN Liudmyla Petrivna – the Dean of the faculty of Philology and Journalism, Ph.D., Associate Professor, Department of the Ukrainian language Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methods of teaching the Ukrainian language, innovative educational technologies.

HABELKO Olena Mykolayivna – Ph.D., Associate Professor Department of Linguodidactics and Foreign Languages, Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: intercultural communication, professional pedagogy, comparative pedagogy.

*Дата надходження рукопису 14. 09. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор С. І. Шандрук*

УДК 371.011

КРАВЦОВ Віталій Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

e-mail: Vit_Kravtsov@ukr.net

КРАВЦОВА Тетяна Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

e-mail: Vit_Kravtsov@ukr.net

**ТЕОРІЯ ПРИРОДОВІДПОВІДНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЦІ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У нове тисячоліття людство увійшло, відпрацювавши загальні принципи організації суспільного життя, які визнані абсолютною більшістю країн світу. Це – демократія, гуманізм, дотримання прав людини, визнання інтересів особистості пріоритетними в суспільстві, створення

можливостей для самореалізації кожної особистості, екологізм людської життєдіяльності. Наразі, перед українською освітою постали нові важливі завдання, від вирішення яких залежить майбутнє держави. По-перше, це необхідність реформування системи освіти у відповідності до нових суспільних вимог. По-друге, виходячи із

світового досвіду на освіту покладена функція генерувати суспільний розвиток, активно сприяти формуванню в українців світоглядних переконань, нової соціальної свідомості. Серед основних напрямків реформування освіти на чільному місці визначаються: гуманізація, гуманітаризація освіти, визнання головною цінністю особистості та індивідуальності учня, особистісна орієнтація виховного процесу, створення умов для розвитку індивідуальних здібностей учня, продуктивний характер навчання, необхідність виховання соціально активної особистості. В цих умовах особливої актуальності набуває дослідження педагогічної спадщини видатного вченого, мислителя, педагога-практика Василя Олександровича Сухомлинського.

На наш погляд, актуальність дослідження означеної проблеми визначається значущістю і ґрунтовністю розв'язання В. Сухомлинським широкого спектру філософських та педагогічних проблем, актуальних у наш час, особливо в контексті проблеми «людина – природа – суспільство». Організація природовідповідного освітнього процесу у педагогіці В. Сухомлинського мала пріоритетне значення, дозволяла ученому побудувати виховний процес на засадах гуманізму, педоцентризму, що актуально в світлі вимог до змісту сучасної освіти в Україні. Крім того, важливим наслідком реалізації теорії природовідповідності виховання у педагогіці В. Сухомлинського стало формування в учнів екологічного світогляду, що вкрай актуально в умовах сучасної глобальної екологічної кризи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відзначимо, що проблема взаємин людини і природи має велику історію вивчення у світовій філософії та педагогіці. Зокрема, окремі аспекти цієї проблеми розглядаються у працях сучасних філософів: А. Ахутіна, В. Казначеева, М. Кисельова, В. Лутая, І. Молчанова, О. Якшина та ін..

Проблема вивчення і врахування в освітньому процесі природних особливостей учнів досліджувалася психологами: Л. Божович, Л. Виготським, Д. Ельконіним, І. Коном, Г. Костюком, Ж. Піаже, З. Фрейдом, та ін. Проблема ставлення учнів до навколишнього світу у процесі навчання й виховання привертає увагу сучасних психологів В. Зінченка, І. Беха та ін.

Значним внеском у вивчення життя, педагогічної діяльності та поглядів В. О. Сухомлинського стали праці Ю. Азарова, М. Антонця, І. Зязюна, О. Дзевєріна, О. Савченко, С. Соловейчика, О. Сухомлинської та ін.

Окремі аспекти реалізації В. Сухомлинським теорії природовідповідного

виховання та принципу природовідповідності виховання у розумовому, моральному, трудовому, естетичному, фізичному, екологічному вихованні розглядаються у наукових роботах Л. Бондар, С. Карпенчук, Т. Когачевської, М. Левківського, М. Стельмаховича, З. Шевців, К. Юр'євої та ін.

Метою статті визначено: науковий аналіз інтерпретації та реалізації теорії природовідповідного виховання в педагогіці Василя Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу.

Попередньо слід відмітити, що розвиток ідеї природовідповідного виховання в історії педагогічної думки мав пряму залежність від способу розглядання проблеми людини в філософії, яка в свою чергу тісно пов'язана з проблемою «людина – природа – суспільство». При цьому погляди на природу людини та взаємини людини з природою знаходились у діалектичному взаємозв'язку з світоглядною оцінкою взаємодії людини і навколишнього середовища.

Відповідно, ідея природовідповідного виховання має довготривалу історію, вперше формулюється мислителями стародавніх Індії, Китаю, Греції та Риму. Значної популярності вона набуває в античності, де розвивається в творчості відомих філософів – Демокріта, Зенона, Сократа, Платона, Арістотеля, Сенеки, Епіктета, Марка Аврелія. У середньовіччі, коли в європейській педагогіці на провідні позиції вийшла схоластика, пошуками взаємовпливу людини і природи займалися відомі мислителі Центральної Азії – Давані, Фарабі, Ібн-Рушт, китайський філософ Чжу Сі.

Новий погляд на проблему взаємин людини і природи ми знаходимо у філософів-гуманістів епохи Відродження – Данте, Петрарки, Галілея, Дж. Бруно, Н. Кузанського, М. Коперніка, які на основі пантеїстичної теорії реабілітували античне тлумачення людини як природно-соціальної істоти.

Ідеї перших гуманістів були розвинені Т. Мором, Т. Кампанеллою, Ф. Рабле, які втілили ідею життя у відповідності до природних потреб людини у власні теорії освіти. Справжнім узагальненням ідей мислителів епохи Відродження в освітній теорії і практиці стала теорія Я. А. Коменського, який вперше науково обґрунтував принцип природовідповідності виховання як вимогу вивчати і враховувати в освітньому процесі природні особливості учнів.

Подальшого розвитку ідея природовідповідності виховання набула у творчості представників епохи Просвітництва (Дж. Локка, Ж-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Г. Сковороди). Просвітники сформулювали уявлення про дуалізм людської природи,

виявили, що нехтування природними початками веде до моральної занедбаності, звернули увагу на необхідність гармонійного розвитку природного і соціального в людині.

Аналіз розвитку освіти та педагогічної думки XIX – початку XX ст. виявив такі особливості: з одного боку, відбувається становлення масової освіти та соціального виховання, які базувалися на принципах дидактизму та ідеях про визначний вплив освіти та соціального середовища на процес становлення особистості, з іншого – видатні педагоги того часу – Й. Г. Песталоцці, Ф. А. Дістервег, Л. Толстой, К. Ушинський, Дж. Дьюї, Р. Штайнер – відстоювали ідею природовідповідного виховання. Відповідно у педагогіці сформувалися дві основні концепції виховання, які протистоять одна одній: сциентично-технократична концепція, заснована на абсолютизації науки і соціальних факторів, та гуманістична концепція, що базується на ідеї природовідповідності виховання.

В цих умовах у 50-60-ті роках XX століття видатним українським педагогом В. Сухомлинським була створена власна філософсько-педагогічна система теорія, яка була покладена в основу його системи виховання. Основними складовими і характерними рисами філософсько-педагогічних поглядів В. Сухомлинського, на нашу думку, є:

- визначення головної мети освіти як виховання всебічно розвиненої особистості, людини з новим типом світогляду, який за основними визначеннями наближається до ноосферного світогляду;
- використання разом з положеннями холистського напрямку освіти елементів плюралістично-педоцентричної педагогіки, що є спробою створити синтетичну філософсько-освітню теорію;
- побудова педагогічної теорії на засадах сучасного гуманізму як при реалізації мети, так і при виборі основних методів і засобів навчання та виховання;
- активна реалізація принципу природовідповідності при вирішенні основних педагогічних проблем: формуванні світогляду, побудові процесу пізнання, взаємовідносинах науки, техніки і людини, єдності в людині природного, людського і суспільного, природи добра і зла тощо;
- формування духовного світу школяра на основі принципу взаємопроникнення людини і природи, виховання в учнів відповідального, розумного ставлення до природи;
- активна природоохоронна діяльність, екологічне виховання як засобу розв'язання глобальної екологічної проблеми.

У своїх попередніх дослідженнях [2] організацію природовідповідного виховання ми пов'язували насамперед з обґрунтуванням та реалізацією В. Сухомлинським принципу природовідповідності виховання як одного з основоположних у його педагогічній системі. Вживаючи термін «теорія природовідповідного виховання», ми враховуємо думку С. Гончаренка, що **теорія** в широкому розумінні – особлива сфера людської діяльності та її результатів, яка включає в себе сукупність ідей, поглядів, концепцій, вчень, уявлень про об'єктивну дійсність, протистоїть практиці як предметно-чуттєвій діяльності і водночас перебуває з нею в органічній єдності. Теорія виростає з практики, узагальнює її та обґрунтовується нею, а практика осмислюється, організовується і спрямовується. 2) У вузькому розумінні – форма вірогідних наукових знань, що дає цілісне уявлення про закономірності і суттєві характеристики об'єктів... Теорії є узагальненням об'єктивних фактів, способом опису та пояснення закономірностей реальної дійсності, засобом наукового передбачення. Серцевину теорії складають закони, які входять до неї [1, с. 328]. Враховуючи, що ідея природовідповідного виховання активно проявляється у філософсько-педагогічних поглядах видатного педагога, системно реалізується у освітньому та виховному процесі, охоплює усі напрямки виховання, активно використовується у методичній роботі, вважаємо коректним твердження про розробку В. Сухомлинським власної теорії природовідповідного виховання.

Спробуємо визначити складові теорії природовідповідного виховання в педагогіці В. Сухомлинського:

1) теорії природовідповідності відведено визначальну роль у реалізації головної мети освіти – вихованні гармонійної всебічно розвиненої особистості та в концепції гуманістичного виховання, яка опирається на врахування природних особливостей дитини. «Знати дитину – це та найголовніша точка, де стинаються теорія і практика педагогіки, де сходяться всі нитки педагогічного керівництва шкільним колективом» [9, с. 441] – був переконаний видатний педагог;

2) гуманістична спрямованість філософських і педагогічних поглядів В. Сухомлинського обумовила реалізацію принципу природовідповідності на основі визнання єдності дитини і природи, засобами природи, організацію взаємин учнів з природою з метою ефективного розвитку їхніх розумових, духовних і фізичних сил. Педагог частково відійшов від традиційної класно-урочної системи і проводив заняття на лоні

природи. Головна мета цих занять – «навчити думати, сприймати, спостерігати» [10, с. 99];

3) теорія природовідповідного виховання є визначальною особливо при вихованні дошкільників і молодших школярів. За допомогою її реалізації вченому-педагогу вдається втілити в практику свою філософську концепцію дитячого щастя, домагатися легкої адаптації дітей до шкільного життя.

Вважаємо, що В. Сухомлинський значно розширив традиційне розуміння теорії природовідповідного виховання, зокрема, у таких положеннях:

- врахування природних і вікових властивостей дитини як важливого чинника при побудові системи виховання;

- визнання органічної єдності дитини та природи і організація виховання на лоні природи як ефективного і безболісного шляху всебічного розвитку особистості. «Природа – величезної ваги виховний фактор, що накладає свій відбиток на весь характер педагогічного процесу. Природа, як світ, в якому дитина народжується, пізнає навколишню дійсність і саму себе, полегшує виховну роботу і водночас ускладнює її, робить її багатшою, багатограннішою» [11, с. 537], – вважав В. Сухомлинський;

- першочергове формування і розвиток естетичних почуттів і етичних оцінок у дітей в спілкуванні зі світом природи як ефективного способу формування в них стійких моральних переконань і формування основи екологічного світогляду. Вчений-педагог був переконаний, що «не можна не враховувати, що життя наших дітей відбувається серед природи, природа входить у духовне життя дитини і як нерукотворна краса, і як сфера творчості, як поле, на якому створюється краса душі. Ми глибоко переконані в тому, що бережливе, турботливе відношення до природи, праця, яка прикрашає рідну землю – це найважливіша умова формування духовної краси ... Все це діти більше відчують серцем, аніж розуміють. аніж міркують про це» [4; с. 121];

- визнання педагогом особливої природи дитинства: «Дитинство – це світ з іншими життєвими нормами, з іншими поглядами, навіть з іншою мовою» [3, с. 19] і реалізація за допомогою теорії природовідповідності виховання філософської концепції дитячого щастя як основи позитивного, життєрадісного світосприйняття;

- віра в творчі сили дитини. Природовідповідне виховання – шлях розвитку талантів усіх дітей;

- виховання засобами природи як шлях реалізації ідеї виховання без покарань.

Теорія природовідповідного виховання реалізовувалась В. Сухомлинським комплексно у всіх напрямках і видах

виховання протягом усього періоду шкільного навчання.

Видатний педагог був переконаний, що перші наукові істини дитина має пізнавати в близькому їй світі, щоб джерелом думки була краса й невичерпна складність природних явищ. З цією метою він створив «Школу під блакитним небом», одним з перших почав працювати з шестирічними дітьми, проводячи заняття не в класах, а у полі, в лісі, в саду, біля річки. Тут народжується яскрава і жива думка, серед природи «дитина мислить образами. Це означає, що, слухаючи, наприклад, розповідь вчителя про подорожі краплини води, вона малює у своїй уяві і срібні хвилі ранішнього туману, і темну хмару, і весняний дощ. Чим яскравіші в її уявленні ці картини, тим глибше осмислене вона закономірності природи» [10, с. 33].

Василь Сухомлинський приділяв багато уваги вивченню і створенню умов для цілеспрямованого розвитку розумових здібностей учнів. Серед здібностей, які визначають розумовий розвиток, він називав: спостережливість, гнучкість, самостійність, критичність, місткість, дисциплінованість, допитливість, системність. Велику роль у їхньому розвитку педагог відводив організації природовідповідного виховання шляхом організації керованого спілкування і взаємодії учнів з природою. Він був впевнений, що особливе місце у розумовому вихованні займає пізнання світу за допомогою художніх засобів. «Могутнім союзником думки» [5, с. 395] називав Василь Олександрович емоційне сприймання явищ навколишнього світу, природи.

Безумовно, особливості розвитку сучасної цивілізації вимагають не тільки накопичення інтелектуального потенціалу, але й подальшого розвитку і збагачення змісту моральності особистості. Виходячи з власних філософських поглядів, В. Сухомлинський на перше місце в практиці морального виховання ставив виховання людяності, гуманності.

Творець «філософії дитячого щастя» був переконаний, що моральне здоров'я, повноцінний гармонійний розвиток дитини можливі лише за умови розкриття її природних нахилів і здібностей. І відповідно організовував взаємини школярів з органічно близьким для них світом природи, що дозволяло створити атмосферу радості і бадьорості у дитячому колективі, сформувані моральності у кожного учня. Разом з тим, В. Сухомлинський застерігав, що дитяче щастя егоїстичне за своєю природою. Відтак, дитина повинна вміти робити добро іншим. Тому, реалізуючи теорію природовідповідного виховання, видатний педагог називав моральне

виховання в молодшому шкільному віці «школою сердечності». У цей період він намагався за допомогою засобів природи виховати сердечну чуйність до живого і красивого у навколишньому світі, до людини.

Педагог розробив систему виховних впливів, активно реалізуючи при цьому ідею природовідповідності виховання. По-перше, регулярні заняття на природі дають змогу дати вихід внутрішній енергії малюків, захопити їхню увагу; по-друге, вивчення гармонійного, відносно сталого і впорядкованого світу природи зароджує в учнів думки про необхідність прилаштування своїх інтересів, потреб, діяльності до умов вселенського порядку, тим самим зароджуються основи дисципліни; по-третє, діяльність носить чітко виражений колективний характер, зацікавленість більшості колективу вивченням природних явищ змушує дітей прилаштовувати свої інтереси до суспільних.

На думку В. Сухомлинського важливого значення теорія природовідповідності має у естетичному вихованні, особливо молодших школярів. Це дало змогу педагогу стверджувати, що кожна дитина художньо обдарована. Противник примусових методів у вихованні, В. Сухомлинський був переконаний у неможливості їх застосування в естетичному вихованні. Тому він наголошував на необхідності виховання в учнів життєвої потреби у красивому. Глибоко розуміючи сутність природних можливостей естетичного сприйняття у молодших школярів, видатний педагог створив систему природовідповідного естетичного виховання у вигляді логічної доріжки, йдучи якою, дитина формує засади естетичного розвитку у процесі спілкування з природою: пізнання краси природи – пробудження уяви – зображення краси в малюнку – музика – уявлення – фантазія – казка – пісня – поетична творчість.

Важливого значення у трудовому вихованні Василь Сухомлинський надавав самообслуговуванню, вихованню вмінь задовольняти свої особисті потреби. Це – природовідповідна діяльність, сенс якої зрозумілий кожній дитині. Видатний педагог наголошував на необхідності виховання звички до самообслуговування як життєвої потреби з раннього дитинства, тісно пов'язував цей процес з вихованням емоційно-естетичної чутливості до навколишньої обстановки.

Крім того, ідея природовідповідності у трудовому вихованні розглядалась В. Сухомлинським як фактор зростання соціальної зрілості учнів. Організація праці, суттю якої було активне спілкування учнів з природою, дозволяла вченому-педагогу зробити дитячу працю нелегкою, але

посильною, надати їй продуктивного характеру. Практична цінність такої діяльності в тому, що в процесі подолання труднощів у дітей розвиваються морально-вольові якості, вони отримують моральне задоволення не тільки від подолання труднощів під час праці, але й від кінцевого результату (вирощених власними руками хліба, квітів, овочів тощо).

Критикуючи недосконалість сучасної йому системи трудового виховання учнів підліткового і старшого шкільного віку, В. Сухомлинський вбачав шлях подолання недоліків у таких положеннях реалізації теорії природовідповідності у трудовому вихованні:

1) необхідність враховувати рівень розумового і фізичного розвитку вікові особливості учнів при виборі рівня складності їхньої трудової діяльності;

2) організація праці, суттю якої є організоване спілкування з природою, адже саме природовідповідна праця дозволяє зробити процес трудового виховання індивідуально зорієнтованим, створити умови для розкриття природних здібностей кожного учня;

3) організоване спілкування учнів з природою дозволяє віднайти різноманітні види праці, поставити завдання, вирішення яких дозволить учням не тільки знайти себе, але й гордитися результатами своєї праці. Тут, на думку В. О. Сухомлинського, народжується любов до праці. Педагог був переконаний: «Це почуття не пробудиться, якщо людині немає чим гордитися» [7, с. 174];

5) необхідність враховувати соціальну природу підлітків і старшокласників, рівень їхньої самооцінки. Видатний педагог закликав позбутися «одитячування» праці старшокласників, зробити її суспільнокорисною, «дорослою» за своїм технічним рівнем, змістом і наслідками.

В. Сухомлинський надавав пріоритетного значення реалізації теорії природовідповідності у фізичному вихованні, виходячи з його мети, передусім як розвитку біологічних, природних якостей особистості. За В. Сухомлинським фізичне виховання має ґрунтуватися на визнанні спорідненості біологічної сутності людини з природою, на вивченні та розвитку природних особливостей учнів. Вчений-педагог виявив залежність духовного життя дитини від особливостей її фізичного розвитку, стану здоров'я. Видатний педагог розробив систему виховання здорового способу життя, вважаючи, що: «Добре здоров'я, відчуття повноти, невичерпності фізичних сил – найважливіше джерело життєрадісного світосприймання, оптимізму, готовності подолати будь-які труднощі. Хвора, квола, схильна до захворювань дитина – джерело багатьох негод» [6, с. 125].

Також В. Сухомлинський одним із перших наголосив на необхідності організації природовідповідного екологічного виховання, але відзначав складність, довготривалість цього процесу: «Потрібно багато місяців терплячого, постійного, розумного доторкання педагог до розуму дитини, доторкання з тією метою, щоб дитина побачила себе як частинку природи, здивувалася, навіть була вражена думкою про те, що людина до того часу сильна й могутня, поки вона вірний син матері-природи, що вміє берегти почуття вдячності за те, що вона живе, поки вона діяльна клітина організму, що називається природою. З цього, на мій погляд, повинні починатися освіта і виховання» [8, с. 559].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, не претендуючи на повноту і вичерпність висвітлення цієї проблеми у межах статті, можемо констатувати, що Василь Сухомлинський надавав пріоритетного значення теорії природовідповідності виховання у своїй педагогічній системі, яка мала філософське підґрунтя, базувалась на сучасних досягненнях наук про природу людини, дозволяла педагогу побудувати концепцію гуманістичного виховання, активно реалізовувалася в усіх видах і напрямках виховної діяльності, а отже – потребує подальшого наукового аналізу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 374 с.
2. Кравцов В. О. Принцип природовідповідності виховання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / В. О. Кравцов. – Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Кривий Ріг, 2001. – 20 с.
3. Сухомлинський В. О. Вчитель і діти. – ЦДАОВУ. – Ф. 5097. – Оп. 1. – Спр. 535. – 27 арк.
4. Сухомлинський В. О. Заповіді дитинства та отрочества. – ЦДАОВУ. – Ф. 5097. – Оп. 1. – Спр. 139. – 230 арк.
5. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5 т. – Київ: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 283–582.
6. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5 т. – Київ: Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 7–392.
7. Сухомлинський В. О. Праця, покликання, щастя / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5 т. – Київ: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 167–176.
8. Сухомлинський В. О. Природа, праця, світогляд / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5 т. – Київ: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 551–562.

9. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5 т. – Київ: Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 393–626.

10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5 т. – Київ: Радянська школа, 1977. – Т. 8. – С. 7–282.

11. Сухомлинський В. О. Школа і природа / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5 т. – Київ: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 536–551.

REFERENCES

1. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrayinskyi pedahohichnyy slovnyk*. [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv.
2. Kravtsov, V. O. (2001). *Pryntsyv pryrodovidpovidnosti vykhovannya u pedahohichnyy spadshchyni V. O. Sukhomlyns'koho*. [Principle of natural conformity of education in the pedagogical heritage of V. O. Sukhomlynsky]. Kryvyi Rih.
3. Sukhomlynskyi, V. O. *Vchytel i dity*. [Teacher and children]– TSDAOVU. – F. 5097. – Op. 1. – Spr. 535.
4. Sukhomlynskyi, V. O. *Zapovidi dytynstva ta otrotstva*. [Commandments of childhood and adolescence]. – TSDAOVU. – F. 5097. – Op. 1. – Spr. 139.
5. Sukhomlynskyi, (1977). *V. O. Narodzhennya hromadyanyna*. [The Birth of a Citizen]. Kyiv.
6. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Pavlyiska serednya shkola*. [Pavlishka Secondary School]. Kyiv.
7. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Pratsya, poklykannya, shchastya*. [Labor, vocation, happiness]. Kyiv.
8. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Pryroda, pratsya, svitohlyad*. [Nature, labor, worldview]. Kyiv.
9. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Rozмова z molodym dyrektorom*. [Talk with a young director]. Kyiv.
10. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Sertse viddayu dityam*. [I give my heart to children]. Kyiv.
11. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Shkola i pryroda*. [School and nature]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КРАВЦОВ Віталій Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і практика формування методологічної культури майбутнього вчителя, дослідження творчої спадщини В. Сухомлинського.

КРАВЦОВА Тетяна Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: історія розвитку

реформаторської педагогіки, теорія і практика вивчення дитини в історії педагогіки.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

KRAVTSOV Vitalii Oleksandrovych – PhD in Pedagogics, Docent, Associate Professor of the Department of Social Work, Social Pedagogy and Psychology of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: theory and practice of formation of the methodological culture of the future teacher, research of V. Sukhomlynskyi's creative work heritage.

KRAVTSOVA Tetiana Oleksandrivna – PhD in Pedagogics, Docent, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Educational Management of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: the history of the development of reformatory pedagogy, the theory and practice of child studying in the history of pedagogy.

Дата надходження рукопису 09. 09. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор В. В. Радул

УДК: 371 (477)

ЛЕБІДЬ Інна Юхимівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
e-mail: lebid75@ukr.net

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В історії науки є імена, які як віхи визначають перехід наукового знання в якісно новий стан. Великі трудівники науки акумулюють досягнення своїх попередників і могутнім поривом творчої думки наближаються до істини, тим самими відкриваючи новий метод наукового знання, скорочуючи, полегшуючи шлях своїм послідовникам. До числа справжніх першопрохідців науки належить і В. О. Сухомлинський. На наш погляд, нині варто більше говорити про його спадщину як про авторську систему гуманістичних поглядів, що вже стали органічною складовою розвитку сучасної освіти й педагогічної науки в Україні і світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення дилем соціалізації в Україні ґрунтується на значному вітчизняному теоретичному і практичному досвіді. Однак, педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського зазнала певних змін, безперервно збагачувалася, поглиблювалася. Педагогічна концепція педагога високогуманна і демократична, органічно поєднує класичну і народну педагогіку. Творчість Василя Сухомлинського, починаючи з 1950-х років, привертала увагу не тільки освітян, а й усієї громадськості.

Окремі аспекти педагогічної діяльності В. О. Сухомлинського стали предметом вивчення науковців як на теренах нашої держави (М. Я. Антоненко, І. Д. Бех, В. І. Бондар, І. А. Зязюн, В. Г. Кузь, О. Я. Савченко, М. Л. Сметанський), так і за її

кордонами (А. М. Борисовський, Б. Ф. Кваша, М. І. Мухін, В. Г. Риндак, С. Л. Соловейчик).

Історіографічний аналіз наукового доробку В. О. Сухомлинського в контексті вивчення проблеми педагогічних персоналій в історико-педагогічній науці зробив Н. М. Гулан, а порівняльний аналіз систем В. О. Сухомлинського та А. С. Макаренка в англійських дослідженнях здійснила Н. П. Дічек.

Водночас реалії сьогодення, історіографічний аналіз наявних публікацій підтверджують, необхідність зосередження уваги на концептуальних педагогічних ідеях В. Сухомлинського, зокрема проблема фахового розвитку вчителів є однією з ключових, тому доцільним є звернення до аналізу педагогічного доробку цього видатного вченого.

Мета статті. Розглянути професійний розвиток педагога у світлі педагогічної спадщини В. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу дослідження. З переходом до парадигми особистісно-орієнтованого виховання й навчання учнів зростають вимоги до особистості вчителя, рівня його фахової підготовки, загальної й професійної культури. Сьогодення вимагає від учителів та науковців переосмислення багатьох освітніх канонів. У цьому контексті вартим уваги є звернення до творчої спадщини видатного вітчизняного педагога Василя Сухомлинського, який вважав учителя центральною фігурою навчально-виховного процесу і стверджував, що «вчительська професія – це людинознавство,